

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2021 | ÅRGÅNG 25

Bokförlaget THALES

REPLIK TILL LUDVIG BECKMAN

Folke Tersman och Torbjörn Tännjö

REDAKTIONEN HAR ERBJUDIT oss att kommentera Ludvig Beckmans (2020) recension av vår bok *Folk och vilja: ett försvar av demokratin i vår tid* (Fri Tanke, 2020). Det gör vi förstås gärna. Beckman gör ingen total genomgång av vår bok, men hans nedslag på olika viktiga resonemang vi för är värdefulla och vi ska kommentera dem. Till sist vill vi också skissera vad vi anser är den större bilden av vårt budskap, som vi saknade i hans recension.

Först något om vår definition av demokratibegreppet. Allt som Beckman säger om skillnaden mellan vår definition och Robert Dahls är korrekt. Vilken begreppsbildning är mest fruktbar?

För våra syften har vår definition framstått som fruktbar. Vi har velat distansera oss från tanken att demokrati är en egenskap hos stater (som kan mätas på olika vis och möjliggöra att stater rankas som mer eller mindre demokratiska). Problemet med det synsättet är att olika värderingar om vad som är ett bra styrelseskick får influera vad som mäts och måttet är normalt komplext, politiskt kontroversiellt och svåröverskådligt. Sådana mått kan säkert ändå fylla en funktion. Men vi har inte velat konstruera något sådant mått. Vi ser liksom Dahl på demokrati som en beslutsmetod. Det finns ändå några skillnader mellan oss och Dahl.

Enligt Dahl kan ett enväldigt beslut fattat av en demokratiskt tillsatt funktionär också sägas vara demokratiskt, så länge kollektivet, som genom funktionären sägs fatta beslutet demokratiskt, kan avsätta funktionären. Vi ser ingen poäng med det synsättet. Vad innebär det för övrigt att kollektivet »kan» avsätta funktionären?

Dahl kräver också att de som fattar ett beslut ska ha kunskap om (alla) alternativ, för att det beslut de fattar ska sägas ha skett demokratiskt. Beckman tycks själv ha problem med det villkoret. Vi ser

ingen poäng med att uppställa det. Är det ens meningsfullt att tala om något sådant som alla alternativ i en situation?

Beckman konstaterar också att »[e]nligt Dahl är en förutsättning för demokratiska beslut att alla som är underställda dem också har möjlighet att delta. Inkludering är med andra ord en av demokratins förutsättningar» (Beckman 2020: 27). Vår definition medger att en grupp kan fatta demokratiska beslut som binder andra än medlemmarna i gruppen (och kanske inte är bindande för medlemmarna själva). Detta är inget förbiseende. Vi vill ha möjlighet att diskutera vilka som *bör* inkluderas vid beslutsfattande. Alla som binds av besluten? Alla som berörs av dem? Vi vill inte kortsluta sådana frågor med vår definition.

För våra syften har det varit viktigt att identifiera en bestämd beslutsmetod vid kollektivt beslutsfattande och inget annat: en metod som garanterar att om det finns en majoritetsuppfattning så blir den bestämmande för beslutet. Det vi har velat diskutera är inte bara om demokratiskt beslutsfattande, det vill säga beslutsfattande som sker med denna metod, är värdefullt utan också när och var metoden bör tillgripas. Om man talar om USA och Sverige som två »demokratier» och ställer frågan vilken som är mest demokratisk, missar man möjligheten till nyansering. Vilka beslut fattas demokratiskt av medborgarna i USA? T. ex. valet av president (med en viss förenkling)! Vilka fattas demokratiskt av medborgarna i Sverige? Besluten om lagstiftning, t. ex., är vårt svar. Detta förutsatt att vår tanke att väljarna *genom* en proportionellt konstituerad (alltså icke demokratiskt vald) riksdag fattar beslut om lagarna och utser sin regering. Mer om denna djärva metafor nedan.

Med vår begreppsbildning på plats kan vi gå vidare till en diskussion om relativa fördelar och nackdelar med demokratiska beslut och ställa frågan var demokratiska beslut bör fattas.

Beckmans första invändning går ut på att vi är oklara när vi talar om människors uppfattningar. Det är ju majoritetens uppfattning som ska vara bestämmande för hur det kollektiva beslutet utfaller. Vi har här värt oss mot alla tankar på att människor »djupast sett»

kanske önskar något annat än de uttrycker som sin åsikt i en politisk process. Vi står fast vid den ambitionen. Men vi medger att det kan finnas exceptionella situationer då människor kanske inte har några egna åsikter alls, då de önskningar de uttryckt är ett direkt resultat av någon effektiv form av suggestion (såsom hypnos). Att hon inte hade de åsikter hon föreföll uttrycka kan t.ex. visa sig om hon tar avstånd ifrån dem då hon väckts ur hypnos. Vi har inte avsett att säga något djupsinnigare än så med vårt »ångertest». Framför allt har vi inte velat hävda att endast beslut, som beslutsfattaren inte ångrar, ska beaktas vid demokratiskt beslutsfattande. Notera att vi går långt i vår strävan att acceptera människors manifesterade uppfattningar då ett beslut fattats. Den som trycker på fel knapp vid voteringen får t.ex. stå sitt kast. Och den som röstar taktiskt på ett förslag hon ogillar får sin röst räknad.

Beckman noterar att vi inte anser att (det proportionella) valet av den svenska riksdagen är demokratiskt. Majoriteten har ju ingen kontroll över riksdagens sammansättning. Han har emellertid fel då han karaktäriserar detta som att vi gjort en »invändning» mot sättet att välja riksdag. Valet av riksdag bör inte fattas demokratiskt, hävdar vi. Vi är *nöjda* med att valen är proportionella, inte demokratiska. Och vi ser åtminstone två viktiga poänger med detta. Det proportionella valsystemet till riksdag gör att vi kan hantera invändningar om majoritetsförtryck. Och det hjälper oss också i försvaret mot elitistiska invändningar med innebörden att politiker inte duger att styra. Mer om detta snart.

Vi ser också det proportionella valet av riksdagen som något som kan garantera att väljarna indirekt kan styra landet demokratiskt. Genom sin riksdag stiftar folket *självt* sina lagar. Detta att jämföra med system som endast ger en möjlighet för folket att bestämma *vem* det ska styras *av*. Ska vår metafor ha någon mening erfordras proportionella (inte demokratiska) val till riksdagen.

Vi medger att vår metafor enligt vilken folket styr sig självt demokratiskt genom sin riksdag, som är politiskt representativ och som fattar majoritetsbeslut, är djärv. Men även om Beckman korrekt återger den tycks han inte riktigt ha förstått hur vi brukar den.

Vår tanke är att om riksdagen representerar folkets grundläggande ideologiska uppfattningar hyggligt, så är det rimligt att tänka sig att de beslut den fattar är de beslut folket självt skulle ha fattat om det hade kunnat samlas, överlägga och besluta. Vi kan förstå om någon skulle kritisera vår metaforiskt uttryckta uppfattning för att vara så spekulativ att den är meningslös. Man kunde invända att det är svårt att veta om det alls finns något sant svar på frågan hur folket i så fall hade beslutat. Men det är inte Beckmans invändning. Så här skriver han:

De har en *annan* definition av den demokratiska grundtanken enligt vilken ett representativt system är demokratiskt endast om invånarnas åsikter är korrekt representerade i den folkvalda församlingen och dess beslut motsvarar väljarmajoritetens åsikter. (Beckman 2020: 32)

Vi hävdar emellertid inte att ett demokratiskt beslut, fattat genom den representativt utsedda riksdagen, ska motsvara väljarmajoritetens åsikter. Skälet till att vi inte hävdar det är att vi medger att tid för eftertanke, ansvar för ett beslut o.s.v. kan få en person att ändra uppfattning. Det viktiga är att folk i gemen *skulle* ha resonerat och beslutat som deras representanter, om de fått tid att tänka efter.

Detta innebär att vår djärva metafor uttrycker ett slags ideal, som det går att mer eller mindre väl realisera. Vi resonerar också kring faktorer som kan störa det indirekta demokratiska beslutsfattandet, såsom särskilda privilegier för den representativa församlingen. Här citerar vi också en del statsvetenskaplig litteratur, som dels visar att riksdagen nog är hyggligt representativ i grundläggande ideologiska frågor (de vi lägger vikt vid) men att det finns avvikelser i sakfrågor vilka kan te sig suspekta just med avseende på de risker vi pekar på. Varför har t. ex. socialdemokratiska politiker varit så snara att nappa på olika privatiseringsframstötter inom offentlig sektor? Beror det på att de sett fördelarna med privata lösningar då de fått tid att reflektera? Eller beror det snarare på att de blivit utsatta för otillbörlig påverkan? Vi lutar i just den frågan åt den senare möjligheten.

Man kan, som vi skrivit, misstänka att vårt resonemang om vad

folket skulle beslutat, om det kunnat samlas, debattera och rösta, saknar innehåll. Djärva kontrafaktiska spekulationer är alltid svåra att utvärdera. Vi tycker ändå att vår tankefigur är meningsfull och vi tror att den kan tjäna som stöd för utvärderingen av hur väl proportionella system närmar sig den demokratiska grundtanken. Men kanske har vi fel. Kanske är vår spekulation meningslös. Och möjligen är det vad Beckman vill ha sagt i följande dunkla avsnitt:

Den representativa demokratin *kan* inte approximera de beslut som invånarna själva skulle ha tagit om de använt den demokratiska metoden eftersom den enda indikationen på vad invånarna skulle beslutat är vad de skulle beslutat. (Beckman 2020: 33)

Beckman tycks i denna passage blanda ihop olika frågor. Att invånarna skulle ha beslutat på ett visst sätt är en sak. Vad som kan tänkas indikera och hur vi kan ta reda på att så är fallet är en annan. Även om vi inte vet svaret på frågan vad invånarna skulle ha beslutat, så kan det väl finnas ett sant svar på frågan. Och skulle riksdagen ha träffat rätt, så har den fungerat demokratiskt, som vi beskrivit saken. Vi medger att vi inte säkert kan veta om så skett och tänker oss inte att man kan avgöra om den träffat med hänvisning till vad som *är* det folket skulle ha fattat. Vi vill ändå tro att ju mer representativ riksdagen är för folkets generella ideologiska uppfattningar, och ju omutligare den förrättar sitt värv, desto bättre approximerar den målet: att fatta de beslut folket självt skulle ha gjort om det fått träffas, debattera och rösta.

Det proportionella system vi nyttjar vid riksdagsval i vårt land medför, hävdar vi, att det är rimligt att se vårt politiska system som demokratiskt i den meningen att det tillåter folket att styra sig självt *genom* riksdagen. Är systemet också av värde? Bör demokratiskt beslutfattande ta denna form?

Beckman är kortfattad då han skriver om ett av de skäl vi anger för det proportionella systemet: det är bästa medlet mot ett system där majoriteter förtrycker minoriteter. Vi tror en fortsatt diskussion i den frågan kan vara av intresse. Han nämner emellertid inte alls att vi också bemöter elitistisk kritik mot demokratiskt besluts-

fattande med hänvisning till det indirekta proportionella systemet. Kanske kan det ligga något i Jason Brennans (2016) elitistiska kritik (i boken *Against Democracy*) mot demokratiskt beslutsfattande, då det tillämpas på ett system som det nordamerikanska där »vanligt folk» får utse sin president, skriver vi. Men kritiken träffar inte lika hårt ett politiskt system som det svenska. Här har vi ju valt en arbetsfördelning där riksdagen får representera oss hyggligt i ideologiska hänseenden medan vi, vanligt folk, överlämnar själva lagstiftandet åt experter (våra riksdagsledamöter). Dessa får också utse vår regering. De får läsa på, de får debattera och till sist rösta och stifta lagar. Vi litar på att de stiftar de lagar vi skulle ha stiftat, om vi haft tid (och lust) att ägna oss åt saken på det vis de gör åt oss.

Till sist frågan om den globala demokratin. Beckman redogör för våra resonemang om minskat handlingsutrymme för nationalstatliga beslut i en allt mer sammantvinnad och globaliserad värld. Han menar att vi alltför villigt godtar politikernas prat om att de inte har något val när de ger upp sådant som valutarestriktioner, fastighets-, förmögenhets- och arvsskatt. Vi ger dem alibi. De beslut de fattat hade i princip kunnat undvikas och de är möjliga att upphäva.

Så kan det nog vara i vissa fall, men som Beckman själv medger så skulle det nog i rådande läge leda till svåra ekonomiska umbäranden och knappast godtas av folkets majoritet om t.ex. valuta-regleringarna återinfördes på nationell nivå. I vårt argument för global demokrati stöder vi oss emellertid i första hand på en speciell omständighet. Globala hot tornar upp sig, världens folk ställs inför problem som inte går att hantera med hjälp av de instrument som nationalstaterna tillhandahåller. Vi hänvisar här till Garrett Hardins tanke om en allmänningens tragedi. Vad som behövs är globala beslut för att bryta systemet där var nation (framgångsrikt) ser till sitt eget bästa men därmed kollektivt störtar oss i fördärvet. Vi håller på att koka oss till döds. Vi tror människor med rätta känner vanmakt i den situationen. Beckman invänder:

Men det är knappast förmågan att lösa globala problem som gått förlorad eftersom enskilda stater aldrig haft den förmågan. (Beckman 2020: 35)

Detta är sant men ovidkommande för en diskussion kring demokratiens aktuella kris. Vi har ju inte heller tidigare stått inför ett globalt existentiellt hot som det som riktas mot oss genom den globala upphettningen. Nya hot erfordrar nya demokratiska lösningar. Vårt förslag: global demokrati.

Har vi rätt? Beckman ställer aldrig frågan. Han försöker inte heller besvara den. Kan världen överleva utan globalt beslutsfattande? Är kanske klimathotet inte så allvarligt, när allt kommer omkring? Eller är det kanske allvarligt, men kommer att hanteras i Glasgow av världens stater i höst?

Vi tror hotet om global upphettning är på blodigt allvar. Vi tror inte saken kommer att ordna sig i Glasgow eller i något annat sammanhang där oberoende nationalstater försöker hantera den. Men då kommer vi inte förbi att globalt styre är nödvändigt för mänsklighetens överlevnad. Också här hoppas vi diskussionen ska gå vidare. Här finns ju också, som Greta Thunberg påpekat, en viktig tidsaspekt. Vad som erfordras är ett snabbt stopp för bruket av fossila bränslen. Tvingande global lagstiftning krävs om något sådant ska bli verklighet.

Vi är glada för de kritiska synpunkter vi fått på vår bok och det tillfälle till klargörande det skapat för oss. Vi vill bara lägga till något, som vi tyckte saknades i Beckmans recension: vår övergripande berättelse. Så här ser den ut.

Vi hävdar att demokratin är i kris. Vi tror lösningen ligger i att demokratin upprättas på global nivå, för att också kunna blomstra på en underordnad nationell nivå. Är inte ett sådant globalt politiskt system alltför stort och svärgreppbart för oss medborgare? Nej, hävdar vi, det är inte bara nödvändigt om vi ska undvika att koka oss till döds genom global upphettning, utan också funktionellt. Men om det ska fungera behövs ännu en nivå, som Beckman inte nämner, men som vi ägnar ett kapitel i vår bok: demokrati på arbetsplatserna. Där kan vi i direkta former öva oss i demokratiskt beslutsfattande och bilda oss i politikens sakfrågor, särskilt då de angår oss i vår vardag. Så kan vi lägga vår röst på ett klokt och genomtänkt sätt, med stöd i vår ideologiska övertygelse, i lokala, na-

→ REPLIKSKIFTE

tionella och globala val. Politiken kan därmed i J.S. Mills anda bli ett slags kollektivt bildningsprojekt.

Referenser

- BECKMAN, LUDVIG (2020) »Om Folke Tersman och Torbjörn Tännsjö's Folk & vilja: ett försvar av demokratin i vår tid», *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 3 2020, ss. 24–37.
- BRENNAN, JASON (2016) *Against Democracy*, Princeton: Princeton University Press.